

До **Научното жури**
по процедура за защита
на дисертационен труд

Р Е Ц Е Н З И Я

от проф. д.ист.н. Огняна П. Хрисимова
Институт по балканистика при БАН,
преподавател във ВСУ „Черноризец Храбър„

на дисертационен труд за придобиване на научната степен
„ДОКТОР НА НАУКИТЕ„

Област на висше образование:
Социални, стопански и правни науки

Професионално направление:
3.7. Администрация и управление

Дисертационен труд на тема:

**ЗАЩИТА НА ПРАВАТА НА ЧОВЕКА
ПУБЛИЧНОПРАВНИ АСПЕКТИ**

проф. д-р Веселин Христов Цанков,
автор

катедра „Администрация и управление„

Факултет „Международна икономика и администрация„

ВСУ „Черноризец Храбър„

Със заповед на ректора на ВСУ „Черноризец Храбър“ съм определена за член на научно жури и рецензент на проф. д-р Веселин Христов Цанков в процедура за обсъждане на дисертационен труд: „Защита на правата на човека – публичноправни аспекти,, за получаване на научна степен „доктор на науките,,.

Автор на дисертационния труд е проф. д-р Веселин Христов Цанков - катедра „Правни науки“ на ЮФ, ВСУ „Черноризец Храбър,,. Той е на трудов договор в Юридически факултет на ВСУ от 27.08.2004 г. до настоящия момент.

Представеният комплект материали на хартиен носител е в съответствие със ЗРАС, ПП на ЗРАС и Наредба № 12 на ВСУ. Проф. Веселин Цанков е приложил:

- в папка с вх. № 368/ 06.02.2015 всички необходими, нотариално заверени дипломи и документи;

- автореферат в обем от 54 стр. и

- дисертационен труд в обем от 672 стр.

Спазени са изискванията относно хода на процедурата.

I. Актуалност и необходимост от разглеждане на въпросите, предмет на дисертационния труд

През последните десетилетия на ХХ век и в началото на ХХІ век съществено се промени общественно-политическата и икономическа среда, както в Република България, така и в повечето държави в региона и по света. Информационните технологии, глобализацията, цялостната промяна в геополитически аспект поставиха държавите и обществата в една нова среда, с нови приоритети и предизвикателства. Все по-често се поставя въпроса за многообразието в защитата на правата на човека в тази съществено променена среда и сложни вътрешноправни и междудържавни отношения. К. Юнг поставя въпроса за съотношението между запазване на уникалността и самобитността на индивида от една страна и унификацията от друга, до която неизбежно водят технологиите и глобализацията.

Преходът, който започнаха държавите от Централна и Източна Европа в края на 80-те – началото на 90-те години на ХХ в., към политическа демокрация и към по-отворено, по-реално функциониращо гражданско общество, намира израз в новите политики, законодателства и практики по защита на правата на човека. Правната сигурност предполага единен, стабилен, дълбоко осъзнат като необходим и справедлив правен ред. Въпросите, свързани с демократичността и ефективността в правоприлагането се поставят с особена значимост и в сферата на защита на правата на човека. Настоящата Конституция на Република България урежда основните сфери на обществения живот. Това с особена сила важи за защита на правата на човека, които основно са предмет на уредба в Преамбюла, Глава Първа и Глава Втора. Република България поема множество международноправни задължения, свързани с участие в ООН, Съвета на Европа, Европейския съюз, НАТО и в други организации.

Ратифицирани са от НС множество международни и регионални договори непосредствено свързани с правата на човека.

Правата на човека и тяхната философия и защита са обект на задълбочени научни изследвания. Появиха се множество публикации в тази област, както преводни, така и български. Като общ извод за актуалността и важността на избраната тема на дисертацията трябва да се посочи, че ***това е една вечно актуална и значима проблематика, което е предмет на задълбочени проучвания от представители на различни научни области, като авторът сполучливо е намерил изследователско пространство.***

2. Основни характеристики на представения труд

2.1. Общи бележки

Представеният дисертационен труд е самостоятелно изследване с предмет публичноправните аспекти в защитата на правата на човека в Република България в контекста на политическия плурализъм, на възприемането на утвърдените международноправни стандарти и практики, при действието на парламентарна форма на управление. Той цели изясняване на теоретичния фундамент на основните права на човека и гражданина. Направен е анализ на уредбата на правата на човека в международноправните актове, в правото на ЕС, в Конституцията, законовите и подзаконовите нормативни актове. Посочени са съществуващите способности, средства и механизми за защита на основните права на национално и наднационално ниво. Разкрити са същността, предимствата и недостатъците на отделни правни институти.

Основен акцент на настоящото изследване са проучване на политиките и практиките по защита на правата на човека, по-конкретно на индивидите, които са различни от мнозинството – лица без гражданство, имигранти, бежанци, малцинства. Тези проучвания, са пречупени през законодателната политика и практика на Народното събрание, през практиката на Конституционния съд на Република България, на съдилищата и на другите правозащитни институции, като Комисията за защита срещу дискриминация, Омбудсмана, обществените посредници, на неправителствените организации.

На база на проучването на тези политики и практики, е направен аналитичен преглед на поетите международноправни задължения, на вътрешноправната уредба и практика. Открити са проблемни области. Направени са предложени De lege ferenda. Представени са положителни примери за решаване на сложни в теоретично и правно-техническо естество проблеми, както и участието и ролята на автора при намиране на адекватни и издържани правни решения.

2.2. Конкретни бележки

Научната новост на дисертационния труд се определя от теоретичния и позитивноправен преглед и анализ на защитата на правата на човека в контекста на българския модел на политически плурализъм, парламентарно управление, гражданско общество, на водещите модели на защита правата на човека в сравнителноправен аспект. Работата е самостоятелно изследване на актуалните публичноправни аспекти в защитата на правата на човека в Република България, като авторът съчетава теоретичните изследвания и достижения с намиране на адекватни практически разрешения на представените проблеми.

Обем и структура на дисертационния труд

Дисертацията е в обем от 672 страници (включително съдържание, литературни източници, приложения). Използваните литературни източници са общо 556, от които 278 на кирилица и 53 на латиница, а бележките под линия са общо 255 на брой. Дисертационният труд в структурно отношение се състои от въведение, пет глави, разделени от своя страна на параграфи, раздели, заключение, литературни източници, приложения към текста (10 бр.) и приложения към дисертационния труд (8 бр.).

Във въведението се обосновава актуалността на темата, посочва се предметът на изследването и задачите, които си поставя авторът. Направена е систематизация на основните тези и са посочени методите на изследване. Множество данни и източници са взети под внимание при обосноваването на тезите в дисертационния труд. Разгледана е нормативната уредба на защитата на правата на човека, като резултат от прилаганите политики. Изследвана е практиката по прилагането на правните норми. Представени са становища на учени и на представители от практиката в тези области.

В дисертационния труд се разглеждат значими класически и модерни въпроси, свързани с публичноправните аспекти по защитата на правата на човека в доктрината, в законодателството и в практиката. Представени са съществуващите теории относно същността, особеностите и значението на защитата на правата на човека, като за тази цел са представени и анализирани основните, наложили се идеи и тези.

ГЛАВА I. Историкоправни аспекти.

В нея е представен систематичен преглед на историческото развитие на идеите за защита на правата на човека. Направен е аналитичен преглед на историкоправното развитие през отделните му етапи. Идеите за правата на човека и реализацията им до Втората световна война са представени също.

Направен е обоснован извод, че е извървян дълъг път, много противопоставяния и борби, за да се достигне до съществуващия днес в националните конституции каталог с основни права. Представена е еволюцията в защитата на правата на човека в България.

ГЛАВА ВТОРА. Защита на правата на човека в политиките, актовете и действията на ООН. Приложението им в Република България.

Тя е посветена на закрепване на основните права в политиките, актовете и действията на ООН и на приложението им в Република България. Представена е ситуацията и усилията по създаване на международноправна система на ООН за защита правата на човека след Втората световна война. Открити са текстове от Устава на ООН специално посветени на защитата на правата на човека. Представен е обхватът и съдържанието на Хартата за правата на човека на ООН. Представени са структури на ООН по защита на правата на човека, техните приоритети и организация на дейност.

Поради изключителната значимост на въпросите, свързани с правното положение на лицата без гражданство – те са обект на пространно и задълбочено проучване. Усилията са в насока съответствие на законодателството на Република България с международноправните принципи, стандарти, норми и практики. Направени са обосновани предложения за пътя и практическите подходи, по който да продължи Република България след ратификацията на двете конвенции на ООН по въпросите на лицата без гражданство през 2012 г.

Представени и анализирани са новите положения свързани с понятието „хуманитарна интервенция“. Направено е съпоставяне с основните положения на Международното публично право. Проследени са проявления и последици за Република България.

ГЛАВА ТРЕТА. Защита на правата на човека в политиките, актовете и практиките на Съвета на Европа. Приложението им в Република България.

В нея са представени защитата на правата на човека в актовете и действията на Съвета на Европа и тяхното приложение в Република България. Направен е преглед на Конвенцията за защита правата на човека и основните свободи. Представена е съдебната практика на Европейския съд по правата на човека (ЕСПЧ) по дела срещу Република България. Направени са предложения за намаляване на решенията на ЕСПЧ, с които се осъжда Република България.

Специални усилия са посветени на Европейска конвенция за гражданството (ЕКГ) и правната уредба на гражданството в Република България. Представени са основните положения от ЕКГ, Обяснителния доклад,

положението на България. Направен е критичен преглед на правната уредба на българското гражданство в насока съответствие с ЕКГ. Поради изключителната значимост на въпросите с малцинствата е отредено значително внимание на Рамкова конвенция за защита на националните малцинства и на положение на Република България по отношение на този акт. Представени и анализирани са решения на Конституционния съд по тези въпроси.

ГЛАВА ЧЕТВЪРТА. Защита на правата на човека в политиките, правните актове и практики на Европейския съюз. Приложението им в Република България.

Представени са защита на правата на човека в политиките, правните актове и практиките по приложението им от институциите на Европейския съюз. Приложението им в Република България е обект на изследване. Направен е преглед на първичната и вторична правна уредба по защита на основните права в правото на ЕС. Представена и обстойно анализирана е Хартата на основни права на ЕС. Представено и анализирано е гражданството на ЕС - понятие, съставни елементи и проявни форми в контекст – правата на гражданите на ЕС. Специално внимание е отделено на Агенцията по основните права на ЕС - създаване, правомощия, основни дейности, публикации. Представена е нейната роля за процесите, протичащи в Република България по реалната ефективна защита на правата на човека. Като относително нова практика по защита на правата на човека е представено преюдициалното запитване, като са открити някои негови същности характеристики и последици за правоприлагането в Република България.

ГЛАВА ПЕТА. Защита на правата на човека в политиките, правните актове и практики по приложението им в Република България.

Представя и анализира въпроси с практико - приложен характер. Не е възможно да се представи всичко свързано с необятната материя права на човека. Поради това в тази глава е използван избиращият подход при представяне на значими, актуални въпроси по ефективната защита на правата на човека, по които авторът има практически принос. По конкретно това са:

- Правна уредба на ползването на българския език като официален език и като майчин език – правен анализ и предложения De lege ferenda;

- Правна защита на правата и интересите на лицата в производствата за придобиване и освобождаване от българско гражданство. Предложения за усъвършенстване на правната уредба и практиката по нейното прилагане;

- Правна защита на законните права на лицата търсещите особена закрила в Република България – аналитичен преглед на новите аспекти и предложения De lege ferenda;

- Правната защита на българските общности зад граница в аспект демографската криза и новите реалности. Участие в разрешаване на съществени правни проблеми с последици за много хора свързани с Договора за натурализация България - САЩ от 1924 г. (около 450 000 наши сънародници в САЩ);

- Защита срещу дискриминация. Анализ и коментар на правната уредба и практическите аспекти. Предложения De lege ferenda;

- Правна уредбата на дейността на омбудсмана и на обществените посредници. Преглед на практиката им по защита на правата и законните интереси на гражданите и предложения за нейното подобряване и усъвършенстване.

Заключение, в което се обобщават достигнатите резултати от проучването, както и предложения De lege ferenda.

3. Конкретни приноси в изследването:

Работата е самостоятелно изследване на актуалните публичноправните аспекти в защитата на правата на човека в Република България. Изяснен е теоретичният фундамент на основните права на човека и гражданина. Направен е анализ на уредбата на основните права в международноправните актове, в Конституцията на Република България и в нормативните актове. Посочени са съществуващите способности, средства и механизми за защита на основните права на национално и наднационално ниво. Разкрити са същността, предимствата и недостатъците на отделните правни институти. В края на всеки раздел са представени общи констатации, коментари и препоръки по конкретната сфера на защита на правата на човека, а много често и предложения De lege ferenda.

Представени са примери за решаване на сложни в теоретично и правно-техническо естество проблеми, както и участието и ролята на автора при намиране на адекватни и издържани политически и правни решения (стр. 16-19 от Автореферата).

Авторът е достигнал до извода, че липсата на морал в едно общество не може да бъде заменена с нормативни актове. Необходимо е основно преосмисляне на отношенията общество – държава и на ролята на политиките, правната уредба и особено на систематичното място и роля на институциите при правоприлагането. Създаването на политико-правни механизми за

гарантиране и защита на правата на човека е една от най-важните задачи на демократичното общество. В този контекст са изследвани съвременните механизми за защита на основните права. Авторът достига до извода, че през годините се налага тенденция на засилване ролята на международноправните механизми за защита на основните права.

Обърнато е внимание на обхвата на защита на основните права през призмата на интеграционния процес. Това е дало основание да бъде определен съвременния конституционализъм като еволюиращ. В процеса на членството в ЕС, националните конституции и националните юрисдикции моделират конституционното си устройство по начин, водещ до съществена промяна в самата концепция за конституционност. Изборът на подходящ баланс в отношенията между националното и европейското законодателство е значим въпрос. Обхватът на защита на основните права на наднационално ниво придобива все по-голямо значение в границите на ЕС. Аналитично са представени преюдициалните запитвания до Съда на ЕС за защита на основните права. Направен е анализ на въпроса за задължението на ЕС да се присъедини към ЕКПЧ, което е възложено с Договора от Лисабон. Остава открит въпросът какво ще бъде отношението между съдилищата в Страсбург и Люксембург. Основната цел обаче остава непроменена – постигане на ефективна защита на основните права на гражданите.

Авторът достига до извода, че е необходимо въвеждането на института на индивидуална жалба до Конституционния съд. Подобен подход би имал положителни страни. Той ще позволи ефективно използване на потенциала на Конституционния съд и по-ефективно налагане на стандартите за защита на основни права чрез практиката на КС. Обосновава тезата, според която може би въвеждането на индивидуалната конституционна жалба като механизъм, позволяващ разглеждането на оплаквания за нарушение на основни права на национално ниво, преди подаването на жалба пред ЕСПЧ ще намали броя на осъдителните решения срещу България.

Трябва да бъде подкрепена теза на автора, според която: „правата на човека несъмнено са в основата на съвременното цивилизовано правно мислене. Те се осмислят като основен критерий за прогресивността на правото. В световен мащаб това означава доближаване до възможността за създаване на единен правов ред, както и засилване на процесите на обмен и интеграция в правната сфера„.

4. Обща оценка на съдържанието на дисертационния труд и използваните методи на научно изследване

Дисертационният труд и приложенията към него доказват по убедителен начин доброто познаване на теоретическия и практико-правен аспект на проблема – публичноправни аспекти на защитата на правата на човека. Това се

потвърждава от анализа на богатата по обем и съдържание съдебна практика. В областта на теорията са проучени и използвани основни теоретични достижения по темата в европейски и национален контекст. Към достоинства на труда биха могли да бъдат посочени богатата изворова база, използваните международноправни актове, документи, съдебна практика и други. Трудът е крачка напред, както в личното творчество, така и в новото тематично, методологическо и концептуално развитие на съвременната българска правна мисъл. Трудът има стройна концепция, почиваща на принципа на надграждането. Изследването аргументирано сочи, че независимо от достигнатите до момента равнища в международноправното регламентиране на защитата на правата на човека, остават още твърде значими, деликатни и противоречиви области за решаване.

Във връзка с всичко посочено до тук, дисертационният труд трябва да се оцени като **навременно и задълбочено научно изследване на важен философски, историкоправен, настоящ и вечно актуален и значим проблем – защитата на правата на човека.**

Същевременно са характерни и някои недостатъци.

Конкретни бележки в тази насока:

1. Предлагам на автора да помисли по вариант на заглавие, което по-добре отговаря на съдържанието на труда: „ Публичноправни аспекти по защитата на правата на човека„.
2. В някои свои констатации, обобщения и изводи авторът би трябвало да използва повече условна форма, а да не бъде толкова категоричен.
3. Препоръчвам на автора да продължи да работи по някои все още спорни и открити въпроси, като правната уредба на „употребата на официален и майчин език„, понятието „малцинство„ в Република България, както и правата и задълженията на лицата, които се самоопределят като малцинство; разграничението между понятията „българин„ и „български гражданин„, „български общности зад граница„ и други в тази насока.

5. Заключение

Докторантът е посочил в автореферата си необходимия по закон брой публикации по темата на дисертационния труд. Те заедно с представеното дисертационно изследване показват задълбочен, траен научен интерес и продължителни изследвания в областта на правата на човека, като се отчитат световните, европейски и национални достижения и тенденции.

Авторефератът отговаря на изискванията и правилно отразява основните положения и научните приноси на дисертационния труд.

В заключение, като имам предвид:

- положителната характеристика на дисертационния труд, направена в рецензията, заедно с критичните бележки и препоръки;
- възможностите на проф. д-р Веселин Цанков за самостоятелно разработване на труден в правно-техническо и практическо отношение проблем с особена актуалност за българските граждани;

- констатацията ми, че представеният дисертационен труд „съдържа теоретични обобщения и решения на големи научни или научно приложни проблеми, които съответстват на съвременните постижения и представляват значителен и оригинален принос в науката,, по смисъла на чл. 12, ал. 3 от Закона за развитие на академичния състав на Република България (ЗРАСРБ), Правилника за прилагане на ЗРАСРБ и Наредба № 12 на ВСУ.

Давам своята положителна оценка за проведеното изследване, представено в дисертационния труд, автореферата, постигнатите резултати и приноси.

Предлагам на Научното жури:

Да присъди на проф. д-р Веселин Христов Цанков научната степен „доктор на науките“, Област на висше образование: Социални, стопански и правни науки; Професионално направление: 3.7. Администрация и управление.

01.06.2015

рецензент:
(проф. д.ист. н. Огняна П. Хрисимова)